

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
“Goce Delcev” University – Stip
Педагошки факултет
Faculty of Pedagogy

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ANNUAL MISCELLANEOUS
COLLECTION

Штип – Stip
2007 / 2008

Годишен зборник на Педагошки факултет

Издавач
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

За издавачот
Проф. д-р Саша Митрев

Главен и одговорен уредник
Проф. д-р Блаже Китанов

Редакциски одбор
Проф. д-р Блаже Китанов
Проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева
Доц. д-р Снежана Јованова-Митковска
Доц. д-р Соња Петровска
Асс. м-р Кирил Барбареев
Асс. м-р Трајче Стојанов

Лектура
Даница Гавриловска-Атанасовска

Компјутерска подготовка
Славе Димитров

Адреса
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Педагошки факултет
Булевар „Гоце Делчев“ бр. 89
2000 Штип

СОДРЖИНА

Д-р Блаже Китанов Повторно воскреснување на Гоце Делчев.....	7
Доц. д-р Снежана Јованова-Митковска Постапки и инструменти за собирање на податоци – Тестирање и тестови на знаења	11
Д-р Снежана Ставрева-Веселиновска, вонреден професор Ѓокиќ Милена, помлад асистент Како да им помогнеме на децата да ја разберат и да ја почитуваат природата?	23
Доц. д-р Владо Петровски Мултикултурализмот, глобализацијата и образованието	31
Доц. д-р Снежана Мирасчиева Комуникациската парадигма на наставата	41
М-р Трајче Стојанов Информација за реализираниот студиски престој на Московскиот педагошки државен универзитет	53
М-р Кирил Барбареев Детето и драмската уметност	57

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Педагошки факултет - Штип

Д-р Снежана Ставрева-Веселиновска, вонреден професор
Гокиќ Милена, помлад асистент

КАКО ДА ИМ ПОМОГНЕМЕ НА ДЕЦАТА ДА ЈА РАЗБЕРАТ И ДА ЈА ПОЧИТУВААТ ПРИРОДАТА?

Апстракт

Во поголемиот дел од човековото постоење, децата го поминувале своето детство надвор од домот, во природа, поврзувајќи се со природата и истражувајќи ги полињата, ливадите и сè она што е блиску до нивните домови. Во втората половина на дваесеттиот век, детската околина за многу краток временски период стана премногу урбанизирана (Chawla, 1994). Постепено, децата сè поретко излегуваат во природа, а резултатите сè поалармантни. Истражувачите утврдиле дека одреден број од социјалните фактори резултирале во апсолутна промена во начинот на кој децата го доживуваат природниот свет денес.

Клучни зборови: *природа, биофилија, биофобија, деца, интеракција*

Децата стануваат сè повеќе исклучени од природата

„На многу деца денес им е полесно да останат дома и да гледаат телевизија. Децата не се свесни за тоа што го пропуштаат. Децата не можат да го сакаат тоа што не го знаат. Тие не можат да копнеат по нешто што претходно го немаат искусено“.

Mary Pipher, *The Shelter of Each Other*

Во процесот на „интеракцијата на децата со природата и нејзиното значење во развивањето на децата и иднината на Земјата“ авторот Randy White наведува неколку од тие фактори.

„Култура на стравот“ вклучува родители кои се плашат за безбедноста на нивните деца. Заради тој страв многу деца веќе не се слободни да шетаат низ нивните населби, дури ни во своите дворови, без да бидат придружувани од возрасни луѓе (Pyle 2002, Herrington and Studtmann 1998, Moore and Wong 1997). Повеќето вработени родители не можат да ги надгледуваат своите деца по завршувањето на часовите во училиштето. Животите на децата стануваат организирани и поставени како што сакаат родителите, кои го поддржуваат погрешното верување дека некој спорт или некој час ќе ги направи нивните деца поуспешни луѓе (Moore and Wong, 1997, White and Stoecklin, 1998). Културата

на децата кои си играат надвор е завршена и секојдневниот живот на денешните деца е префрлен внатре во домовите (Hart 1999, Moore 2004). Како последица на тоа, директниот и спонтан контакт на децата со природата е нешто што исчезнува кај децата (Rivkin 1990, Chawla 1994, Kellert 2002, Pyle 2002, Kuo 2003, Malone 2004). Оваа замена во детските животи и нивната лишеност од слободната игра во природата се нарекува „детски затвор“ (Francis 1991).

Сè подраматично е намалувањето на должината на времето кое децата го поминуваат во надворешната средина. Во периодот од 1981 до 1997 година, времето кое децата од 6 до 8 години го поминувале надвор е намалено за четири часа неделно, додека времето кое тие го поминуваат внатре во училиштата е зголемено за цели 5 часа неделно.

Денес на децата им е потребна поголема позитивна интеракција со природата.

За редуцирање на директен контакт на децата со природата - клуч на кој сè повеќе му се посветува внимание е биофобија или екофобија, страв од природата. David Sobel во „Зад биофобијата“ објаснува дека „она што е резултат, тоа е еден вид на силна шизофренија“. Децата се изолирани од надворешниот свет и преку електронските медиуми тие дознаваат за загрозените животни и екосистемот. Sobel објаснува дека децата се изложени на средина која е застрашувачка за нив уште од најрана возраст. Но пред тоа, ним не им е дадена можноста самите да развијат личен контакт со природата.

„Ако сакаме децата да цветаат“ вели Sobel „да станат вистински способни, тогаш дозволете им да ја засакаат Земјата, пред да побараме од нив да ја сочуваат“.

J.A.Palmer (1993 г.) во своите научни истражувања дошол до сознание дека еден од најважните фактори во развивањето на личната свест за природата е позитивното искуство стекнато за време на детството. Понатаму, истражувањата направени од R.A.Wilson (1994 г.) и D.A.Simmons (1994 г.), базирани на лични интервјуа со група на деца од предучилишна до 9-годишна возраст, покажуваат дека ставот којшто децата го покажувале кон различните појави во природата (дождот, дивите цвеќиња, дрвјата, птиците) вклучуваат повеќе искажување на страв и не сакање, отколку почитување и уживање. S. Cohen и D. Norm-Wingerd, (1993 г.) споменуваат дека скриените детски стравови кон природната средина се развиваат кога тие имаат многу малку контакт со живите суштества од природата и поголемиот дел од информациите ги добиваат преку електронските медиуми.

Денешниот свет не е повеќе место каде повеќето деца поминуваат долго време играјќи си надвор, креирајќи позитивни врски со природата, така што родителите, бабите, дедовците и наставниците треба да подготвуваат активности кои на децата ќе им дадат можност да научат подобро да го разберат и почитуваат природниот свет. Често пати, добронамерната едукација за природата кај децата има негативен ефект, отколку позитивен. Преодот од биофилија кон биофобија, Randy White го објаснува на следниов начин.

Проблемот со повеќето едукативни програми за природата, наменети за децата, е што децата се едуцираат преку возрастите, а не преку сопствено искуство. Еден од основните проблеми е предвремената апстракција, учејќи ги децата премногу апстрактно. Децата не започнуваат да ја развиваат способноста за апстрактно расудување до 9-годишна возраст. Колку и да се обидуваме да ги научиме децата уште од најрана возраст за апстрактна концепција, како: уништувањето на дождовните шуми, појавата на кисели дождови, озонски дупки и ловењето на китови, не може да се добијат никакви резултати. Кога ги прашуваме децата: како ќе се справат со проблемите, тие стануваат нервозни, се исклучуваат и развиваат фобија. Во овој случај може да се развие биофобијата – страв од природниот свет и еколошки проблем-страв да се биде надвор.

Според М.С.Стојниќ (2007 г.), биофобија и биофилија, како поими, се втемелени во биологија како општа наука. Со првиот поим најопшто се определува страв од животот или, малку попречно, ирационално бегане од животната реалност. Другиот термин е антитеза, љубов кон животот. Меѓутоа, и двата поима се поврзани со индивидуалната состојба на организмот или со свеста на поединецот. Ако биофобијата се препознава по насилството на поединецот кон животната средина, тогаш слично може да се каже и за биофилијата дека е оптимистички поглед на живот. Но, научно не е оправдано и докажано дека некој народ е биофобичен или биофиличен, па дури и малите општествени групи, тие не се секогаш поттикнати од исти мотиви за покажување на исти симптоми. Оттаму во биологијата, како пандан на биофобијата и биофилијата, сè почесто се употребуваат термините екофобија и екофилија. Екофобија означува бегане од дома, од општествената средина или од општествено воспоставените норми на определени популации и социјални слоеви.

John Burroughs сфатил дека знаењето без вложување на љубов нема да остане трајно. Но ако првин дојде љубовта, знаењето ќе ја следи и љубовата ќе остане. Проблемот со повеќето едукативни програми за природата е што тие се обидуваат да информираат за знаењето и за одговорноста, пред да им биде дозволено на децата да ја развијат љубовта кон природата. Ние треба да им дозволиме на децата да развијат биофилија, љубов кон природата, пред да побараме од нив да ја зачуваат истата.

Како да им помогнеме на децата да развијат љубов кон природата

Раното искуство со природниот свет било позитивно поврзано со чувството на чудење. Овој начин на знаење, ако е препознаен, може да служи како долг животен извор на радост, како поттик или мотивација за понатамошно учење.

Тажно, но вистинито... можноста за искусување на светот... како извор на чудење има тенденција да ослабе пред време. Ова изгледа дека е вистина за западните култури, каде што децата се охрабрани да го фокусираат своето учење кон веќе осознаен модел, отколку лично да ја истражуваат природата.

Ruth Wilson „Чудата на природата“ и „Почитување на детскиот пат на учење“, објаснува дека без продолжени и „опипливи“ искуства е невозможно децата да добијат длабоко, интуитивно разбирање за природата.

Како можат родителите и наставниците да им помогнат на децата да развијат љубов кон природата на многу поедноставен начин? Еден одговор доаѓа од проучувањата на начините како да им се помогне на децата подобро да го разберат, почитуваат и лично да се поврзат со светот околу нив. Анализирани се податоци добиени од директното набљудување на предучилишните деца и децата во одделенска возраст, за да увиди како активностите можат да му помогнат на детето да развие поголем афинитет кон природата. Направени се серија на програми и активности за наставници, родители и деца, базирани на нивните истражувања, за да можат заедно да уживаат во надворешниот свет, како дел од новата програма за деца од предучилишна возраст и деца од I до IV одделение.

Повеќето истражувања ги потврдуваат претходните откритија, бранејќи ги убедливите докази дека позитивното искуство со природата донесува значајни придобивки за децата. Неколку од тие придобивки се:

- Деца со болест која предизвикува проблеми со вниманието. Кога тие развиваат соодветен контакт со природата, покажуваат подобрување во способноста да се сконцентрират (Taylor, 2001).
- Деца кои најчесто имаат позитивно лично искуство со природата покажуваат повеќе напредни моторни функции, вклучувајќи ја тука координацијата, рамнотежата и снаодливоста (Grahn, 1997, Fjortouf, 2001).
- Соодветната интеракција со природата им помага на децата да развијат сила за набљудување и креативност (Crain, 2001).
- Развивањето на имагинацијата и чувството за чудење биле позитивно поврзани со раните детски искуства со природата (Cobb 1997). Чувството на чудење е важен двигател за долготрајно учење (Wilson, 1997).

Секоја година се дистрибуираат милиони дрвја, се потпомага едукацијата во училиштата за грижата на дрвјата и се помага во пошумувањето на илјадници предели уништени со оган.

Децата можат многу да научат преку Интернет, но сигурно не знаат какви дрвја се наоѓаат пред нивната куќа. Тие можат да гледаат секакви настани на телевизија, но не се свесни за животот којшто се одвива надвор од нивните прозорци. Тие имаат зачудувачки и често насилни авантури со себеси во видео игра, но тие изгледа не поминуваат доволно време со некој возрасен кој се грижи за нив, доживувајќи обична, но многу позначајна, авантура. Децата често пати не се поврзуваат со природата на каков било начин. Но, постои нова можност за децата да уживаат во дрвјата, птиците, растенијата и животните, и да изградат трајни врски со природата и со возрасните, со кои тие го делат надворешното истражување.

Идеите за истражување на природата се развиени и специјализирани за децата. Идејата е едноставна: да се креира еден нов пат, да се изнесат родителите

и децата надвор, да се поврзат со природата и истата да ги инспирира, за да го почитуваат живиот свет – денес и во иднина. Идеите за истражување на природата го охрабрува амбициозниот интерес за природата и средината. Исто така е значајно набљудувањето и развивање на способностите за решавање на проблемите, кои ќе бидат значајни во сите субјекти. Можеби, најважно од сè е да ги охрабри децата и возрасните да поминуваат повеќе време заедно, не во брза и супер-организирана средина, туку во релаксирана и смирена надворешна средина, со време за разговор, набљудување, со цел да бидат заедно.

Ова треба да биде катализатор за да го зароби нашето дете во постојан интерес кон природата, дрвјата и нивната животна средина. Целта е да се инспирираат генерации да садат дрвја и ќе се интересираат за животната средина. Затоа, најпрвин децата треба да уживаат и да ја почитуваат природата, а не да ја гледаат како извор на грижи. Чудата на природата може лесно да се најдат во најблискиот парк во околината на живеење.

Сите ние сме родени со интерес за светот околу нас. Тоа е истражување и учење со сите сетила, за вид, слух, вкус, допир и мирис. Од моментот на раѓање ние истражуваме во комплексен и фасцинантен свет. Чудото на природата не е ограничено само во егзотични места, како тропските шуми во светот. Тие се во твојот двор или твојата градина, ако трагаш по нив. Во очите на натуралистот врапчето може да биде интересно како рајска птица. Однесувањето на глушецот е подеднакво интересно како и однесувањето на тигарот. Нашата планета е интересно комбинирана, носејќи енигми и загатки кои треба да бидат решени. Како натуралисти, никогаш нема да страдаме од ужасната модерна болест наречена *досада* – затоа, излези и прошегај во природата, биди љубопитен за природниот свет и уживај!

Треба да се користат интерактивни семејни активности за креирање на почит и страст кон природата, поблиску до умовите на денешните млади студенти, градејќи ја патеката за долготрајно конзервирано управување. Секој дел е придружуван со забава, истражувачко тестирање, активности кои беа дизајнирани за истите да можат да бидат направени насекаде, без разлика дали тие живеат во село или во град. Треба да се охрабрат учесниците за учење. Со комбинирање на надворешните активности, интересни приказни со едукативна порака, децата ќе добијат инспирација и знаење за да преземат поголема грижа за иднината на планетата Земја.

Од односот кон животот и природата се наметнува и прашањето: дали можеме да манипулираме со вредностите на природната средина или тие сами произведуваат вредност? Без одговорност не постои ниту обврска кон природата. Човекот е осуден на трпење и исчекување на неможнота да се адаптира на понатамошната инерција на стресот или неговото потполно смирување. Секоја манипулација во односот на животот кон природата само го забрзува доаѓањето на „судниот ден“ (М.С. Стојниќ, 2008).

Целта е да се овозможи овој вид на реакција на животот, менување на многу луѓе во годините напред. Ако сакаме во иднина да имаме што повеќе

луѓе кои ќе засадаат дрвца и ќе се грижат за природата, треба да овозможиме значајно искуство кое ќе ги поврзе децата со природата денес. Низ сопствените активности, способностите за набљудување ќе бидат научени низ забава, директно од децата, но исто така и за родителите и за наставниците, така што и тие ќе имаат знаење, ентузијазам и комодитет за да ги поддржат децата, да им помогнат да бидат возбудени за истражување на природата.

Некои од овие надворешни искуства може да бидат понудени во училиштата. Еден наставник во основно училиште коментира:

„Јас сум наставник во едно од најсиромашните училишта. Набавувам дрвја, за да ги засадам во училишниот двор со моите ученици. Но се плашам за децата, кои, изгледа, немаат никаква врска со природата. Неколку деца чувствуваат емпатија кон природата. За да им се помогне на децата да ја засакаат природата, ние направивме училишна градина, во која произведуваме зеленчук за бездомниците и одгледуваме цвеќиња. Треба да бидеме почестени што ја имаме можноста, како едукатори, кај децата да го поттикнеме разбирањето за значењето на дрвјата“.

Заклучок

Пренесувањето на позитивните искуства и доживувањето на живите појави во нашата природа, за жал, не се дел од нашите предучилишни институции, ниту од нашите училишта. За истражување на природата треба да се дизајнира и да се работи директно со децата. Треба да се развие посебна наставна програма за наставниците. Нема последици од поттикнувањето на детето да излезе надвор и да ја истражува природата. Резултатот ќе биде „деца - подобри во умот и подобри во здравјето“ и во наредната генерација – љубители на средината. Има уште многу од овој свет да се истражува. Треба да се разбудат младите умови и да се изнесат надвор, за да се поврзат со природата за која многу малку знаат.

Литература:

- Chawala, L. (1994). Editors' Note, *Children's environments*, (11) 3.
- Cobb, E. (1997). The ecology of imagination in childhood. New York: Columbia University Press.
- Cohen, S & Horm-Wingerd, D. (1993). Children and the environment: Ecological awareness among preschool children. *Environment and behavior*, 25 (1), 103-120.
- Ejorftoft, I. (2001). The natural environment as a playground for children: The impact of outdoor play activities in pre-primary school children. *Early childhood education Journal*, 29 (2): 111-117.
- Grahr, P., Martensson, F., Lindblad, B., Nilsson, P., & Ekman, A., (1997). UTE pa DAGIS, Stad & Land nr. 93/1991 Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp.

- Hart, R & Raver, A. (1999). Tutored by the great outdoors at a Southern Pines playground. *New York Times*, October 7, 1999.
- Kuo, F. (2003) Book review of *Children and Nature: Psychological, Sociocultural, and Evolutionary Investigations*. *Children, Youth and Environments*, 13 (1)
- Malone, K. & Tranter, P. (2003). Children ‘ s environmental learning and the use, design and management of school grounds. *Children, Youth and Environments*, 13 (2),
- Миленко С. Стојнић, 2007: *‘Искоришћавање природних потенцијала централног дела Срема у функцији одрживог развоја’*, Магистарски рад, Факултет политичких наука, Београд.
- Milenko S. Stojnic, 2008, *Sustainable development between natural and historical stress*, International conference, Glogal change, 18-19 april, Sofia, Bulgaria, University of Sofia “St. Kliment Ohridski”, Faculty of Geology and Geography.
- Moore, R & Wong, H. (1997). *Natural Learning: Rediscovering Nature’ s Way of Teaching*. Berkeley, CA: MIG Communications.
- Moore, R. (2004). *Countering children’ s sedentary lifestyles by design*. Natural Learning Initiative. Accessed June 12.
- J. (1993). Development of concern for the environment and formative experiences of educators. *Journal of Environmental Education* 24: 26-30
- Pyle, R. (2002). *Eden in a vacant lot: Special places, species and kids in community of life* In: *Children and Nature: Psychological, Sociocultural and Evolutionary Investigations*. Kahn, P. and Kellert, S. Cambridge, MA: MIT Press
- Rivkin, m. (1990). *The Great Outdoors: Restoring Children’ s Rights to Play Outside*. Washington, D.C: National Association for the Education of Young Children.
- Simmons, D.A. (1994). *Urban children’ s preferences for nature: Lessons from environmental education*. *Children’ s environment quarterly* 11 (3): 194-203.
- S. S. Veselinovska and M. S. Stojnic, 2007, *Moving from biophilia to biophbia*, Congress of ecologists of Macedonia, 6-9 october, Struga, R. Macedonia
- Sobel, D. (1996). *Beyond Ecophobia: Reclauming the Heart of Nature Education*. Great Barrington, MA: The Orion Society.
- Taylor, A., Kuo, F. & Sullivan, W. (2001). *Doping with ADD: The surprising connection to green play settings*. *Enviromment & Behavior*, 33 (1), 54-77
- White, R. & Stoecklin, V. (1998). *Children’ s outdoor play and learning environments: Returning to nature*. Accessed June 11, 2004
- Wilson, R. (1994) *Enhancing the outdoor learning environment of preschool programmes*. *Environment Education* 46: 26-27 EJ484 153
- Wilson, R. (1997) *The wonders of nature: Honoring children’ s way of knowing*. *Early Childhood News*, 6 (19).